

Dorothee Sölle en de bingo-middag (1998)

Feministisch ouder worden

Kees Posthumus is eindredacteur

Uittocht, 1998

Koffie in de ouderensoos: het gesprek over kleinkinderen, breipatronen en medicijnen kabbelt voort, terwijl jij het graag over het nieuwste boek van Dorothee Sölle wilt hebben.

Anders gezegd: hoe houd je kritische analyses en bewuste keuzen vanuit feministische perspectief overeind, als de jaren gaan tellen?

Sieth Delhaas (62) is publiciste en feministisch theologe. Haar boekje 'Blikopener' maakte in de jaren tachtig veel los in de vrouw-en-geloofbeweging. Vrouwen spraken zich uit over huwelijk, relaties en pastoraat. Sindsdien bleef Sieth Delhaas schrijvend en actievoerend aanwezig in de Nederlandse kerken en daarbuiten. De laatste jaren werkt zij in een groep van negen vrouwen aan een project over feministisch ouder worden.

Een praatgroep, een enquête, een vormingsweekend en begin volgend jaar een boekje.

Overleven door vriendinnen

foto: David Dansak

Sieth Delhaas: "Wij zijn een groep vrouwen die elkaar al jaren kennen van het werk voor vrouwen in de kerk. We merkten: we worden ouder en zien elkaar steeds minder. Het raakt uit elkaar, we raken elkaar kwijt. We besloten iets te organiseren voor ouder wordende vrouwen.

We noemden het 'overleven door vriendinnen'. Eerst dachten we: we moeten elkaar ondersteunen, bijvoorbeeld bij ziekte. Dat bleek niet te werken, we wonen te ver van elkaar af. Wat gaandeweg wel goed bleek te werken was het samen praten over thema's die spelen bij het ouder worden.

Feministisch denken en leven is in de samenleving nooit echt geaccepteerd. Het gros van de mensen hoort er liever niets over, kijkt je raar aan als je niet het geijkte patroon volgt. Doordat we in het leven andere keuzen maakten, raakten we in het leven vaak vrienden en familie kwijt. In je buurt heb je wel contacten, maar je kunt er meestal niet terecht met jouw ervaringen en levenskeuzen.

We werden ons ervan bewust dat de keuzen die wij de laatste 25 jaar vanuit het feminisme maakten, ons een aparte positie hadden bezorgd. En dat je daardoor juist bij het ouder worden andere vrouwen, die dezelfde keuzen maakten, hard nodig hebt."

Sandwich positie

"We ontdekten dat een aantal vrouwen in de sandwich-positie zat. Je ouders leven nog, of één van hen, waar je veel zorg voor hebt. Dat klemt te meer doordat de zorg afneemt: wachtlijsten, werkdruk. Daarnaast heb je je kinderen, soms zonder werk, soms met

flexwerk. Kinderen die zelf zitten met scheidingen, relatieproblemen. Ik merk het in mijn eigen leven. Eén zoon heeft een gezin, de andere drie niet. Zij vallen onmiddellijk op mij terug wanneer er iets is. Dat is aan de ene kant leuk, maar geeft anderzijds grote zorgen. Op dit moment logeert mijn zieke dochter bij mij. Had zij een partner gehad, dan was dat waarschijnlijk niet gebeurd.

Ooit dachten wij later op onze lauweren te kunnen gaan rusten. Nu merken we: we moeten alsmaar door, met de zorg voor ouders en kinderen. Tegelijkertijd stuiten we op de veranderingen in de samenleving. Ik herinner me nog mijn opoetje. Haar man stierf in 1940 en er was geen pensioen. Zij woonde in bij een kinderloze dochter en reisde tussendoor langs haar andere negen kinderen. Als ze wegging, gaf mijn vader haar geld. Pas in 1958 ontstonden de weduwenpensioenen. En nu, anno 1998, zijn ze weer afgebroken! Vrouwen gaan er nu, wanneer haar partner overlijdt 30 tot 40 procent op achteruit.”

Knokken

“Als wij oud worden, willen wij feministisch oud worden. Wij weigeren om ons bij alles waar we voor knokten zomaar neer te leggen. Hoe kun je elkaar ondersteunen om je principes staande te houden? Hoe blijf je scherp? Het bleek heilzaam en radicaliserend om daarover met elkaar te praten. We kozen een aantal thema’s: zorg, gezondheid, wonen, seksualiteit, contact met jongeren, financiën, omgaan met teleurstellingen en nog zo’n vijftien andere.

Om te beginnen bespraken we al die thema’s uitgebreid onder elkaar. Welke ervaringen heb je? Wat vind je ervan? Wat is jouw feministische moment daarin? Er kwamen onuitgesproken gevoelens ten aanzien van de toekomst naar boven, die nog nooit aan de orde waren geweest. Je kon er bewust en met grote openheid over spreken, met vrouwen die je goed kent en vertrouwt.

Er was angst om afhankelijk te worden: we ontworstelden ons aan bevoogding, maakten onze eigen keuzes en nu dreigen we weer afhankelijk te worden. Angst om niet meer te kunnen gaan en staan waar je wilt. Naast de vrolijke ‘Vutters’ op de reclameborden zijn er ook vrouwen die uit geldgebrek nooit met de trein kunnen. Onzekerheid over je financiële positie op langere termijn.

Op basis van de gesprekken en met hulp van een de sociaal-gerontoloog Monique Rooijmans maakten we een vragenlijst, die wij stuurden naar vrouwen van wie we wisten dat ze over deze dingen nadenken. Uit hun antwoorden komt straks een schat aan ervaringen aan het licht.”

Uit de kerk

“Wanneer je feministisch ouder wordt, kun je ook zien hoe traditioneel de kerk bleef. Een vrouw van onze groep verhuisde naar een andere gemeente. Men keek op haar kaart en deelde haar in bij de ouderen. Nu wordt zij uitgenodigd voor de kerkelijke bingo en het

jaarlijkse bejaardenreisje. Terwijl ze nota bene nog in Duitsland cursussen geeft over incestpastoraat! Van ons negenen zijn er nog maar twee echt bij de kerk betrokken. De rest trok zich terug, om verschillende redenen. Zelf staakte ik begin '96 bewust mijn kerkgang.

Ik deed al actief mee in de kerk sinds de jaren vijftig. Op mijn veertiende begonnen als zondagschooljuffrouw en sindsdien zo'n beetje alles gedaan. Bijna al die tijd roep ik dat er iets moet veranderen.

En er werd wat afgepraat: oorlog en vrede, 'Wiersinga', 'Kuitert', 'Den Heyer', bevrijdingstheologie. Maar is er werkelijk iets veranderd?

De kerk spreekt in ieder geval jongeren niet aan. Mijn kinderen geloven op de een of andere manier wel, maar drie van hen zullen nooit meer naar de kerk gaan. In solidariteit met mijn kinderen besloot ik niet meer te gaan. Om te kijken hoe het voelt, om mezelf de ruimte te geven erover na te denken."

Afscheidsliturgie

"Zo viel de plaats weg waar je spiritueel kunt wonen. Ik wil niet een kerkje elders zoeken omdat het mij daar beter bevalt. Dan doe je weer een concessie. Het gaat mij ook om een actie: wat gebeurt er hier? Met duizend vezels ben ik met die traditie verbonden en ik verlang nog steeds naar het moment dat de hele kerk zich vernieuwt.

Wij spraken onder andere over afscheidsliturgie. Daar zitten veel vrouwen mee. Ze zijn gelovig en willen religieus begraven worden. Maar voor geen goud door de dominee. Ze willen absoluut niet dat er dingen gezegd worden waar ze niet meer achter kunnen staan. Maar hoe doe je het dan wel? Je kinderen zijn van die traditie vervreemd. Het gesprek daarover verliep met grote aarzeling: hoe doe je dat? Moet ik dat zelf op papier zetten? In de enquêtes is maar een handje vol vrouwen die daar iets voor geregeld heeft."

"Wij hopen dat er door het boek waaraan wij werken, gesprekken ontstaan onder ouder wordende vrouwen, zoals de praatgroepen in de jaren tachtig. Natuurlijk ben je veel kwetsbaarder en wil je na zoveel jaar strijd nu misschien in de luwte. Maar er is nog zoveel te doen... Ik wil niet zeggen dat je per sé moet doorgaan. Maar ik zou vrouwen zo graag een plaats gunnen waar ze met gelijkgestemden kunnen praten over de thema's waar ze hun beste energie in gestoken hebben."